

INHOUD

KUNST- EN CULTUURVAKKEN IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS

5

LITERATUUR

ALGEMEEN

11

VERLENGDE SCHOOLDAG

19

BASISVORMING

20

VMBO

22

CKV VMBO

23

HAVO/VWO

27

CKV1

29

KCV

34

CKV 2,3

35

TIJDSCHRIFTEN

39

LESMETHODEN

40

WEBSITES

46

STUDIECENTRUM

48

VOORAF

“Onderwijs en cultuur zijn onverbreekbaar met elkaar verbonden. Cultuureducatie is weliswaar nooit een wettelijk begrip geweest, maar de inhoud ervan kwam altijd tenminste voor een deel tot stand in de kunstvakken. Het culturele aanbod heeft zich nu verbreed (...) Cultuureducatie is in alle scholen vertegenwoordigd.”

(citaat uit: Onderwijsverslag 2000, Inspectie van het onderwijs, 2001)

De afgelopen jaren zijn er in het voortgezet onderwijs op het gebied van kunst en cultuur nogal wat veranderingen doorgevoerd. Denk bijvoorbeeld aan de invoering van het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) in de tweede fase en de op handen zijnde invoering van CKV in het vmbo (2003); de invoering van CKV-bonnen en de stimulans die met het project Cultuur & School wordt beoogd, namelijk de samenwerking tussen scholen en culturele instellingen bevorderen. In deze Zicht op.. zetten we alle kunst- en cultuurvakken die op dit moment gegeven worden in het voortgezet onderwijs nog eens op een rij. Naast dit overzicht vindt u in deze Zicht op... uiteraard een actuele literatuurlijst over cultuureducatie in het voortgezet onderwijs en een overzicht van lesmethoden en websites.

Cultuurnetwerk Nederland
Utrecht, 2002

KUNST- EN CULTUURVAKKEN IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS

Judith Lieftink en Guy Miellet

BASISVORMING

Leerlingen beginnen in het voortgezet onderwijs allemaal met de basisvorming, ongeacht de schoolsoort die ze volgen. De basisvorming wordt ook wel de eerste fase van het voortgezet onderwijs genoemd. De basisvorming moet de leerlingen uitrusten met de kennis, het inzicht en de vaardigheden die ze nodig hebben voor het verdere verloop van hun schoolopleiding en studie. De basisvorming is sinds augustus 1993 op alle scholen voor voortgezet onderwijs ingevoerd en duurt, afhankelijk van schooltype (bijv. vmbo) en school, twee tot vier jaar. Elke leerling krijgt in ieder geval les in vijftien vakken waaronder tenminste twee kunstvakken. Welke van de kunstvakken dat zijn is afhankelijk van het aanbod van de betreffende school. De kunstvakken omvatten één beeldend vak (tekenen, handvaardigheid, fotografie, film of audiovisuele vorming) en een keuze uit één van de volgende vakken; dans, drama en muziek. Uit onderzoek¹ blijkt dat de 'traditionele' kunstvakken zoals tekenen, muziek en handenarbeid het meest op de scholen worden aangeboden. Textiele werkvormen verliest als vak in de basisvorming terrein ten opzichte van het relatief nieuwe vak drama.

Voor elk van de vijftien vakken zijn kerndoelen omschreven. Zij beschrijven de gewenste kwaliteiten van leerlingen op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden. Deze laatste zijn samengevat onder de noemer TVS: toepassing, vaardigheden en samenhang. Leerlingen leren de kennis en vaardigheden die ze opdoen, toe te passen in concrete situaties. Het gaat daarbij om technische, strategische en sociaal-emotionele vaardigheden.

Voor elk vak zijn uren geadviseerd. De kerndoelen voor ieder kunstvak zijn onderverdeeld in verschillende domeinen. Voor het vak drama zijn dit bijvoorbeeld de domeinen spelen, vormgeven, presenteren en beschouwen. Voor muziek zijn dit: musiceren, vormgeven, presenteren en beluisteren.

Voor het behalen van de kerndoelen voor tenminste twee van de genoemde kunstvakken worden 280 uren (van 50 minuten elk) aangeraaden.

¹ *Vouchers voor de basisvorming?*, B. de Groot en M. van Hoorn. LOKV, Utrecht, 2000

Naast specifieke kerndoelen per vak zijn er ook vakoverstijgende doelen in de basisvorming geformuleerd. 'Kunst, cultuur en media' is in de basisvorming één van de voorgeschreven vakoverstijgende thema's. Omdat een school bovendien over zeven uur vrije ruimte per week beschikt is het mogelijk zich te profileren op het thema 'cultuur'.

Het blijkt dat brede scholengemeenschappen over het algemeen meer culturele activiteiten hebben voor hun leerlingen in de basisvorming. Wat betreft culturele activiteiten scoort bezoek aan een museum of tentoonstelling beeldende kunst het hoogst, op de voet gevolgd door bezoek aan een historisch museum, toneelvoorstellingen en filmvoorstellingen².

EVALUATIE

Vijf jaar na invoering van de basisvorming is deze in 1999 door de Inspectie van het onderwijs³ geëvalueerd. In hun evaluatie constateerde de Inspectie een aantal problemen, waaronder te veel kerndoelen en te weinig tijd om deze kerndoelen te beheersen. Bovendien was er te weinig aandacht voor het geheel van de kerndoelen en de algemene vaardigheidsdoelen. De Inspectie constateerde eveneens dat de kwaliteit van het onderwijs in de basisvorming goed is, maar dat het programma overladen en versnipperd is en er te weinig rekening wordt gehouden met de verschillen tussen leerlingen. De Onderwijsraad adviseerde in 2001⁴ hierop aanpassingen in de basisvorming waarbij zij een voorstel deden voor een kerncurriculum, en een differentieel curriculum. Het *kerncurriculum* omvat de basiskennis en vaardigheden voor alle leerlingen en is verplicht. Voor leerlingen die daartoe in staat zijn kunnen in het *differentieel* deel andere vakken aangeboden worden. De kunstvakken plaatste de raad in het kerncurriculum, aangezien zij deze van belang achten voor een brede vorming van de leerlingen. De raad ziet de kunstvakken bij uitstek als doe-vakken die ook een beroep doen op andere dan typisch cognitieve vaardigheden. Daarnaast vindt de Onderwijsraad ook de beleving van kunstuitingen en het cultureel erfgoed belangrijk voor het onderwijs in de basisvorming. Wel wil de raad dat de scholen in het aanbod van de kunstvakken meer vrijheid krijgen en adviseert een betere afstemming op het vak CKV1 in de tweede fase.

Om de knelpunten weg te nemen en de goede elementen (niveau van het onderwijs, de doorstroming van leerlingen en aandacht voor vaardigheden) te versterken kwam staatssecretaris Adelmund van Onderwijs in 2001 met verbeteringen voor de basisvorming. De voorstellen zijn gebaseerd op het advies van de Onderwijsraad

² *Vouchers voor de basisvorming?*, B. de Groot en M. van Hoorn. LOKV, Utrecht, 2000

³ *Werk aan de basis: evaluatie van de basisvorming na vijf jaar*, Inspectie van het onderwijs. SDU, Den Haag, 1999

⁴ *De basisvorming: aanpassing en toekomstbeeld*, Onderwijsraad. SDU, Den Haag, 2001

Zicht op... cultuureducatie in het voortgezet onderwijs

over de basisvorming en sluiten aan bij de eerdere bevindingen van de Inspectie. In december 2001 ging de ministerraad akkoord met deze voorstellen. Vanaf 2004 zal het programma van de basisvorming voor tweedee uit een verplicht deel (kerncurriculum) en voor eenderde uit een differentieel deel bestaan. Hierdoor ontstaat meer ruimte voor scholen om in de basisvorming in te spelen op verschillen tussen leerlingen⁵.

Vouchers voor de basisvorming

Aan het begin van het schooljaar 2001/2002 heeft het ministerie van OCenW cultuurbonnen (ook wel vouchers genoemd) voor de basisvorming beschikbaar gesteld. Voor leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs werden culturele activiteiten in schoolverband mogelijk. Het ministerie wil met de cultuurbonnen de mogelijkheid bieden om de plaats en omvang van culturele activiteiten in het onderwijsprogramma te vergroten. Op deze manier stimuleert de overheid dat leerlingen – via het onderwijs – kennis maken met kunst en cultuur.

Ruim zeventig procent van de scholen voor voortgezet onderwijs (in totaal 822 scholen) heeft in 2001/2002 van de mogelijkheid gebruik gemaakt om cultuurbonnen voor de basisvorming aan te vragen. Met de bonnen kunnen scholen kaartjes kopen bij onder andere theaters, musea, bioscopen en centra voor beeldende kunst. Voor de CKV-bonnen in de basisvorming is € 2,27 miljoen op jaarbasis beschikbaar. Dit komt neer op € 5,70 per leerling. Om voor bonnen in aanmerking te komen, moeten de scholen beleid ontwikkelen op het gebied van cultuur. Ook moeten zij docenten en begeleiders beschikbaar stellen. De CKV-bonnen voor de basisvorming worden verstrekt op naam van de school. Dit betekent dat leerlingen en docenten vaker groepsgewijs op stap kunnen gaan. Ook kunnen scholen met de bonnen groepen inhuren om op school culturele activiteiten te organiseren⁶.

TWEDE FASE; CKV1

Na de basisvorming begint op de havo en vwo de tweede fase. De tweede fase kent vakken die voor alle leerlingen verplicht zijn (algemeen deel); een deel dat specifiek is (profiel); en een vrij in te vullen deel (keuzevakken of vakken die de school zelf verplicht stelt). Er zijn vier profielen: 1) Natuur en Techniek, 2) Natuur en Gezondheid, 3) Economie en Maatschappij en 4) Cultuur en Maatschappij.

Met ingang van het schooljaar 1999/2000 is in de vierde klassen van havo en vwo het nieuwe vak Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 (CKV1) op

alle scholen ingevoerd. Het vak is onderdeel van het algemeen verplichte deel in de tweede fase⁷. De algemene doelstelling van CKV1 luidt: 'De kandidaat kan een gemotiveerde keuze maken voor, voor hem betekenisvolle activiteiten op het gebied van kunst en cultuur, op grond van: ervaring met deelname aan culturele activiteiten, kennis van kunst en cultuur, praktische activiteiten op het gebied van één of meer kunst disciplines en de reflectie daarop.'⁸

CKV1 kent vier zogenaamde domeinen: culturele activiteiten, bestuderen thema's, praktische activiteiten en het maken van een kunstdossier met verslaglegging en reflectie. Havo-leerlingen moeten minstens zes en leerlingen van het vwo minstens tien voorstellingen of tentoonstellingen bezoeken. De studielasturen (dit is het totaal aantal uren dat de leerling aan het vak dient te besteden; zowel de lessen als het huiswerk) CKV1 zijn voor de havo 120 uur en voor het vwo 200 uur. Het vak kent geen centraal landelijk examen, maar wordt afgesloten met een schoolexamen dat bestaat uit een zogeheten kunstdossier. In dit kunstdossier zijn de verslagen van culturele activiteiten opgenomen, de behandeling van bepaalde thema's en de resultaten van praktisch werk.

Vouchers CKV1

Een van de voorzienbare effecten van de invoering van CKV1 was dat het voor de leerlingen aanzienlijke kosten met zich meebrengt. Anders dan 'boeken voor de lijst' kan men toneelvoorstellingen niet lenen en zijn musea meestal niet gratis. Als tegemoetkoming in de kosten ontvangen de leerlingen van de overheid vouchers (ook wel CKV-bonnen genoemd) ter waarde van € 22,70. De CKV-bonnen kunnen samen met een eveneens uit te reiken CJP/CKV-pas, die leerlingen korting biedt, gebruikt worden om entreebewijzen te verkrijgen. De school kan ervoor kiezen de vouchers niet aan individuele leerlingen uit te reiken maar de vouchers voor een deel of geheel inzetten voor collectieve besteding. Hierdoor krijgen docenten per school een CKV-docentenpas, waarmee zij CKV-bonnen kunnen verzilveren.

Protesten

De invoering van de tweede fase en de plaats van CKV1 daarin is niet zonder strubbelingen verlopen. In het najaar van 1999 kwam onder de scholieren een protestbeweging op gang tegen de als te hoog ervaren studiebelasting van de tweede fase. Daarbij werden ook tal van kritische geluiden over CKV1 gehoord. Vertegenwoordigers van het Landelijk Actie Comité Scholieren kwamen onder meer in het nieuws met de stelling dat CKV1 een nutteloos vak is, omdat de ar-

⁵ *Variëteit in de basis van het voortgezet onderwijs [persbericht 14-12-2001].* Zoetermeer, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

⁶ voor informatie over CKV-bonnen in de basisvorming, zie: <http://basisvorming.cultuurenschool.net>

⁷ Op een deel van de scholen is de tweede fase (en daarmee het vak CKV1) overigens al in het schooljaar 1998/1999 ingevoerd.

⁸ *Examenprogramma's profielen vwo/havo : Culturele en kunstzinnige vorming 1*, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. SDU, Den Haag, 1998

Zicht op... cultuureducatie in het voortgezet onderwijs

beidsmarkt niet om dit type vaardigheden vraagt. De staatssecretaris reageerde hierop door de scholen de vrijheid te geven om de studiebelasting enigszins te verlichten. Voor CKV1 betekende dit dat de scholen ervoor konden kiezen het aantal (tien voor vwo, zes voor havo) culturele activiteiten te verminderen. Op sommige scholen hebben deze tijdelijke maatregelen van de staatssecretaris geleid tot enkele aanpassingen, zoals vijf in plaats van zes of acht in plaats van tien verslagen. Andere scholen hebben geen concessies gedaan, omdat de inroosting van hun CKV1 tijd al voldoende ruimte gaf om de culturele activiteiten uit te smeren over een langere periode.

Onderzoek

Vanaf de introductie van de CKV1-bonnen zijn er in opdracht van het ministerie van OCenW verschillende onderzoeken uitgevoerd. Hieruit blijkt het volgende.

80.000 leerlingen van havo en vwo hebben in het schooljaar 1999/2000 CKV1-bonnen gekregen, voor hen was dit het eerste jaar dat zij met deze bonnen culturele activiteiten konden betalen. Zeventig procent van hen, ging met CKV1-bonnen naar films, voorstellingen, concerten, tentoonstellingen of exposities. Niet alle bonnen zijn volledig verzilverd. De ruim 67.000 havo/vwo-leerlingen hebben voor meer dan twee miljoen gulden besteed aan de culturele kassa's, dat is 51 procent van het CKV1-bonnenbudget. De gemiddelde CKV1-leerling is zestien jaar, ging in 2000 twee keer met de bonnen naar een film of voorstelling en betaalde daar met gemiddeld 35 gulden aan bonnen.⁹

In september 1998 begon de stichting CJP met ondersteuning van het ministerie van OCenW in acht middelgrote steden in Nederland een proef met gratis verstrekking van een CJP-kaart aan leerlingen in de vierde klassen van het voortgezet onderwijs. Het doel van deze proef was te zien of gratis verstrekken van een CJP-kaart, waarmee korting op een toegangsprijs voor een culturele activiteit kan worden verkregen, een impuls zou geven aan de cultuurparticipatie van jongeren. De uitkomsten van deze proef maken de verwachting aannemelijk dat prijskortingen een stimulans kunnen geven aan de cultuurparticipatie van jongeren¹⁰.

In 1999 gaf het ministerie van OCenW de Universiteit Utrecht en Cultuurnetwerk Nederland een gezamenlijke opdracht voor het uitvoeren van een CKV1 onderzoek (verder CKV1-Volgproject genoemd). Het CKV1-Volgproject onderzoekt de praktische invulling en uitwerking van het vak CKV1, de ervaringen van de docenten en leerlingen, het gebruik van de voucherregeling (CKV1-

bonnen) en de uitwerking van het vak op de culturele participatie van de leerlingen op korte en middellange termijn. Over het CKV1-Volgproject wordt gerapporteerd in drie fasen. In de publicatie¹¹ over de eerste fase (Momentopname 2000) werd gerapporteerd op basis van twee databestanden, verzameld in voorjaar, respectievelijk najaar 2000. In de meting van voorjaar 2000 werd een vergelijking gemaakt tussen leerlingen die op het moment van ondervraging CKV1 volgden en leerlingen die dit vak (nog) niet hadden. In de meting van najaar 2000 werd een groep jongeren ondervraagd die in najaar 1998 ook al eens was ondervraagd.

De belangrijkste conclusies in Momentopname 2000 waren de volgende.

Leerlingen kiezen voor hun kunstdossier betrekkelijk veel populaire culturele activiteiten, zoals popmuziek, cabaret en vooral veel bioscoopbezoek. Bij de meer serieuze culturele activiteiten staan museum- en theaterbezoek hoog genoteerd.

Naar schatting wordt tweederde van de uitgegeven CKV1-bonnen besteed aan populaire cultuurvormen. Hiervan komt de helft (eenderde van het totaal) bij de bioscopen terecht.

CKV1-leerlingen bezoeken meer culturele activiteiten dan niet-CKV1-leerlingen. De verhoging van de bezoekfrequentie geldt alleen voor serieuze cultuurvormen, vooral het bezoek aan museum en theater. Het valt op dat klassieke concerten nauwelijks delen in de vergrote cultuurparticipatie van de betrokken jongeren. Leerlingen hebben nogal wat klachten over het vak. Ze klagen vooral over de hoeveelheid verslagen die ze moeten maken. De klachten zijn aanzienlijk frequenter onder jongens dan onder meisjes.

Over middellangetermijneffecten van CKV1, dat wil zeggen invloeden op houding en gedrag van leerlingen nadat ze CKV1 hebben afgesloten, viel op basis van deze gegevens nog weinig te zeggen.

In de rapportage over de tweede fase van dit onderzoek dat in juli 2002 verschijnt (Momentopname 2001¹²) worden deze bevindingen verder uitgediept. Door een nieuwe groep leerlingen - waarvan een deel al wel, en een deel nog niet deelneemt aan CKV1 - bij het onderzoek te betrekken, is het mogelijk om in kaart te brengen hoe de invulling van het vak en de waardering ervoor zich ontwikkelen. De kwesties die in deze Momentopname in achtereenvolgende hoofdstukken worden behandeld zijn de volgende:

- Ontwikkelingen in de organisatorische invulling van CKV1: in hoeverre signaleren CKV1-docenten en kunstcoördinatoren problemen?
- De didactische praktijk: in hoeverre voldoen de CKV1-docenten in hun houding en

⁹ Zeventig procent van de leerlingen gebruikt CKV1-bonnen [persbericht 20-03-2001]. Zoetermeer, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

¹⁰ Het CJP en Cultuurparticipatie van schoolgaande jeugd; evaluatie van een veldexperiment in acht gemeenten, H. Ganzeboom et al. CJP, Amsterdam, 1999

¹¹ Momentopname 2000, C+E 2, CKV1-Volgproject, H. Ganzeboom et al. Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht, 2001

¹² Momentopname 2001, C+E 3, CKV1-Volgproject, H. Ganzeboom et al. Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht, 2002

Zicht op... cultuureducatie in het voortgezet onderwijs

lespraktijk aan het didactisch ideaalbeeld van CKV1?

- De culturele activiteiten van leerlingen: in welke mate leidt CKV1 tot grotere culturele activiteit van de leerlingen en hoe worden die activiteiten ingevuld? Bijzondere aandacht krijgen daarbij de verschillen tussen gemeenten en de omvang van het lokale culturele aanbod;
- Hoe beoordelen CKV1-leerlingen het vakzelf?
- Besteding van de CKV-bonnen. Beschreven wordt hoe de nieuwe lichten CKV1-leerlingen de CKV-bonnen besteedt.

TWEDE FASE; KCV

Klassieke Culturele Vorming (KCV) is eveneens een nieuw vak in de tweede fase van het voortgezet onderwijs. KCV is verplicht voor vwo-leerlingen die examen in Grieks of Latijn doen, zij volgen het vak in plaats van CKV1. Veel scholen bieden KCV ook aan als keuzevak in het vrije deel aan zowel vwo-leerlingen zonder Grieks of Latijn als aan havo-leerlingen. Bij KCV doen leerlingen kennis op van aspecten van de antieke cultuur: het verhalengoed (onder andere mythen), het toneel, de beeldende kunst en de bouwkunst. Tevens onderzoeken zij de invloed van de Griekse en Romeinse cultuur op de latere Europese cultuur. De leerlingen moeten tenminste twee thema's bestuderen: een gemeenschappelijk thema en ten minste een door de leerling zelf gekozen thema. Leerlingen die KCV volgen voeren eveneens culturele activiteiten uit: onder andere theater-, concert-, museumbezoek, excursies. De leerlingen houden een dossier bij, waarin per culturele activiteit waaraan zij deelnemen de volgende aspecten dienen te worden beschreven: de wijze van voorbereiding, beleving en ervaring, de beoordeling van de inhoud achteraf en wat de leerling ervan geleerd heeft. KCV wordt evenals CKV1 afgesloten met een schoolexamen in de vorm van een examendossier.

TWEDE FASE; CKV2,3

In het profiel 'Cultuur en Maatschappij', onderdeel van het specifieke deel van de tweede fase, is er het vak CKV2,3. Voor de leerlingen die het profiel 'Cultuur en Maatschappij' hebben gekozen was in de oorspronkelijke opzet¹³, zowel CKV2 als CKV3 verplicht. Leerlingen die voor één van de andere profielen hebben gekozen kunnen de vrije ruimte binnen dit profiel gebruiken om CKV2 of 3 afzonderlijk te volgen.

CKV2 is een algemeen theoretisch vak, waarbij leerlingen worden onderwezen in de cultuurgeschiedenis van de beeldende kunst & vormgeving, muziek, dans, drama. Aan de hand van zes invalshoeken (zoals kunst, religie en levensbeschouwing) worden zes onderwerpen (zoals hofcultuur van de 16^e en de 17^e eeuw) bestu-

deerd. Het belang van het vak CKV2 is dat dit vak leerlingen laat kennismaken met de belangrijkste periodes uit onze cultuurgeschiedenis. Leerlingen leren verschillende vormen van kunst en cultuur kennen in de context van een bepaalde tijd. De leerling leert - in brede zin - begrippen te hantieren die van belang zijn voor receptie¹⁴ en reflectie¹⁵ van kunst en cultuur.

CKV2 wordt afgesloten met een landelijk examen dat wordt afgenomen met behulp van een cd-rom. Het landelijk school examen CKV2 wordt beoordeeld door de Cito-groep, maar de uitkomsten hiervan dienen door de scholen te worden opgevat als adviezen en tellen uiteindelijk niet mee voor het centraal examen.

Bij de invoering van CKV2 werd een overgangsfase tussen de oude kunstvakken en CKV2 ingevoerd. Het uitblijven van een definitief besluit over een invoering van een verplicht centraal examen CKV2 heeft er toe geleid dat het examen in één van de oude kunstvakken (muziek, tekenen, handenarbeid en textiele werkvormen) voor scholen mogelijk blijft. CKV2 wordt voorlopig - wellicht tot 2005 - niet verplicht in het profiel 'Cultuur en Maatschappij'. De studielasturen voor CKV2 bedragen voor de havo 120 en voor het vwo 200 uren.

Bij CKV3 kiezen leerlingen uit één of meer van de vier kunstvakken: beeldende vorming, muziek, dans en drama. In het vrije deel kunnen leerlingen ook kiezen voor filosofie. In tegenstelling tot CKV2 wordt er in CKV3 aandacht besteed aan de praktijk. Het programma bevat twee vakonderdelen: *praktijk* (muziek, dans, drama of beeldend) en *vaktheorie* - behorend bij de gekozen discipline. Leerlingen kiezen voor één discipline en leren over deze discipline aan de hand van het vormgeven in -en het reflecteren over- deze discipline. CKV3 lijkt sterk op het oude eindexamen van tekenen/handvaardigheid en muziek. Wel wordt er aandacht besteed aan nieuwe vaardigheden die meer overeenstemmen met het onderwijs in het studiehuis.

Door de algemene theorie van CKV2 aan de thema's van CKV3 te verbinden, kan een grote mate van samenhang ontstaan. Leerlingen analyseren beelden, muziek, dans, drama van kunstenaars en daarmee leren ze hoe ze zelf met een van deze kunstvormen kunnen werken. Leerlingen leren vakspecifieke vaardigheden, kennis, begrippen aan de hand van productie en reflectie binnen één gekozen kunstdiscipline.

CKV3 wordt afgesloten met een schoolexamen wat bestaat uit toetsing van vaktheorie, presentatie van praktische opdrachten en een profiel-

¹³ Door het uitblijven van een definitief besluit over de centrale examinering van CKV2 is in de praktijk CKV2 nog niet verplicht.

¹⁴ Onder receptieve kunstdeelname wordt verstaan: activiteiten waarbij de doelgroep rechtstreeks kennismaat met kunstuitingen, zoals het bezoeken van een concert, film, toneel- of dansvoorstelling. *Over actief, receptief en reflectief: literatuurverkenning samenhang kunsteducatie*, J. Oostwoud Wijdenes et. al. LOKV, Utrecht, 1997

¹⁵ Onder reflectieve kunstdeelname wordt verstaan: culturele activiteiten die beschouwelijk van aard zijn. *Ibidem*.

Zicht op... cultuureducatie in het voortgezet onderwijs

werkstuk.¹⁶ Het aantal studielasturen voor CKV3 is voor de havo 240 en voor het vwo 280 uur.

VMBO; CKV, KUNSTVAKKEN 1 EN 2

Het vmbo is het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs; de opvolger van het oude vbo en mavo. Zestig procent van alle leerlingen in het voortgezet onderwijs volgt het vmbo. Elke leerling kiest – op zijn vroegst aan het eind van het tweede leerjaar – een leerweg en een sector. Leerwegen zijn gericht op een goede aansluiting op het vervolgonderwijs. Er zijn vier leerwegen die allemaal leiden naar het middelbaar beroepsonderwijs: de theoretische leerweg, de gemengde leerweg, de kaderberoepsgerichte leerweg en de basisberoepsgerichte leerweg. Leerlingen kiezen ook voor een sector. Er zijn vier sectoren: zorg en welzijn, techniek, economie en landbouw. Ook in het vmbo krijgen leerlingen onderwijs in de kunstvakken. Deze vakken zijn in het vmbo verdeeld in Kunstvakken 1 en 2.

Kunstvakken 1 is de naam voor het kunstonderwijs dat verplicht is voor alle leerlingen in het vmbo. Het omvat zowel het kunstonderwijs van de basisvorming als Culturele en Kunstzinnige Vorming. Er is voor Kunstvakken 1 320 uur geadviseerd. Hiervan wordt 280 uur besteed aan twee kunstvakken – het aantal uren voor kunstonderwijs in de basisvorming – en 40 uur aan CKV.

Bij CKV in het vmbo ondernemen de leerlingen tenminste vier verschillende culturele activiteiten, waarbij een spreiding over de verschillende kunstdisciplines beeldende vormgeving, dans, drama en muziek wordt gestimuleerd. Naast bezoeken en deelnemen aan culturele activiteiten moet ook voor het schoolexamen een kunstdosier samengesteld worden, waarin verslag van de activiteiten wordt gedaan. Het moment van afsluiting is door de school naar keuze te programmeren in leerjaar drie of vier, of een combinatie van beide leerjaren.¹⁷

CKV wordt in het schooljaar 2003-2004 verplicht vanaf het derde leerjaar. Voor de invoering van CKV in het vmbo geldt een overgangsregeling van twee jaar waarbij scholen het vak kunnen vormgeven. CKV wordt afgesloten met een schoolexamen.

Kunstvakken 2 is een keuzevak in de theoretische leerweg en de gemengde leerweg in het derde en vierde leerjaar. Leerlingen kunnen kiezen, natuurlijk indien een school dit aanbiedt, uit een van de beeldende vakken (audiovisuele vormgeving, tekenen, handenarbeid en textiele werkvormen) of dans, drama en muziek. Dans en drama zijn nieuwe vakken op het vmbo. Voor Kunstvakken 2 is in totaal 200 uur beschikbaar. Die uren zijn te verdelen over het derde en vierde leerjaar samen. Omdat CKV ook in de

derde en vierde leerjaar wordt gegeven, kunnen activiteiten aansluiten op Kunstvakken 2. Het examen Kunstvakken 2 kent zowel een centraal (theoretisch en praktisch) examen als een schoolexamen. Het schoolexamen heeft de vorm van een examendossier, dat in het derde en vierde leerjaar kan worden opgebouwd.

Vouchers CKV-vmbo

Sinds november 2000 krijgen vmbo leerlingen (derde leerjaar) – evenals de leerlingen in havo/vwo – CKV-bonnen ter waarde van € 22,70 per leerling. In het schooljaar 2000/2001 ontvingen 120.000 derdejaars leerlingen in het vmbo bonnen. Hiermee kunnen zij geheel of gedeeltelijk hun culturele activiteiten bekostigen. Ook bij vmbo-leerlingen zijn de bonnen gekoppeld aan een gratis CJP/CKV-pas waarmee korting kan worden verkregen.

BEKWAAMHEDEN EN SCHOLINGEN

CKV1 en KCV

Bij de uitvoering van CKV1 zijn op de scholen meerdere docenten betrokken. Oorspronkelijk werden drie CKV1-functies onderscheiden: de kunstcoördinator (ook wel cultuurcoördinator genoemd) met als taak de organisatorische en inhoudelijke coördinatie, de kunstmentoren die de culturele en praktische activiteiten van de leerlingen begeleiden en de vakdocenten. De laatste leveren vanuit hun vakgebied een bijdrage aan het CKV1-programma. In de praktijk echter worden deze functies, met name die van het mentorschap en vakdocentschap gecombineerd. De sectie CKV1 op havo/vwo bestaat meestal uit docenten met een eerstegraads bevoegdheid in één van de kunstvakken, Nederlands of de moderne vreemde talen of kunstgeschiedenis. De praktijk van CKV1 beoogt een sterke samenwerking tussen culturele instellingen (het aanbod) en de scholen (de vraag). De kunstcoördinator heeft hierin een belangrijke taak. Niet alleen het verzamelen van informatie, maar ook het deelnemen aan overleggen en netwerken tussen onderwijs en/of culturele instellingen behoren tot de werkzaamheden.

Het vak KCV wordt gegeven door docenten klassieke talen.

CKV1-docenten zijn niet verplicht speciale bijscholing te volgen. Voor de kunstcoördinator CKV1 was oorspronkelijk een nascholing verplicht, maar deze is vervallen. Na- en bijscholingen richten zich nu vooral op scholing in de diverse kunstdisciplines; het vak CKV1 veronderstelt immers een breed scala aan kunst- en cultuuruitingen. Bijscholing wordt onder andere verzorgd door het instituut voor didactiek en onderwijspraktijk van de Vrije Universiteit (IDO/VU), de KPC Groep, de Hogeschool Constantijn Huygens en het interfacultair centrum voor lerarenopleiding, onderwijsontwikkeling en nascholing van de Universiteit Leiden (ICLON). Nascholing Klassieke talen en KCV wordt onder

¹⁶ Voorlichtingsbrochure havo/vwo actuele stand van zaken invoering tweede fase culturele en kunstzinnige vorming, 2/3, Th. Boshoven et al. SLO, Enschede, 1999

¹⁷ Examenprogramma's vmbo, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Cf, Den Haag, 2000

Zicht op... cultuureducatie in het voortgezet onderwijs

andere verzorgd door het instituut voor didactiek en onderwijspraktijk van de VU.

CKV2/3

CKV2 en 3 mag slechts worden onderwezen door eerstegraads docenten in de kunstvakken. De huidige generatie docenten beschikt meestal niet over voldoende kennis van andere kunstvakken, dan waarin zij onderwijzen. Bovendien legt CKV2 sterke nadruk op kunstgeschiedenis en kunstbeschouwing. Daarom worden ook voor de vakken CKV 2 en 3 nascholingscursussen gegeven, door onder andere het instituut voor didactiek en onderwijspraktijk van de Vrije Universiteit (IDO/VU), de KPCGroep, de Hogeschool Constantijn Huygens en het interfacultair centrum voor lerarenopleiding, onderwijsontwikkeling en nascholing van de Universiteit Leiden (ICLON) en het interfacultair instituut voor de lerarenopleiding, onderwijsontwikkeling en studievoordigheden van de Universiteit Utrecht (IVLOS) in samenwerking met de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht.

CKV-vmbo

De kunstvakken, inclusief CKV in het vmbo worden uitsluitend gegeven door docenten kunstvakken. In augustus 2003 wordt het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) verplicht op het vmbo. Om docenten die dit vak gaan geven te ondersteunen heeft de SLO trainingen ontwikkeld. Tijdens deze trainingen bereiden de docenten de invoering van CKV op hun eigen school voor. Ook het instituut voor didactiek en onderwijspraktijk van de Vrije Universiteit (IDO/VU) verzorgt cursussen CKV in het vmbo.

(Voor websites van aanbieders bij- en nascholing; zie pagina 47.)

Auteurs zijn werkzaam bij Cultuurnetwerk Nederland

[Link naar literatuur en websites Zicht op... cultuureducatie in het voortgezet onderwijs](#)